

СОЦІАЛЬНИЙ ВИМІР ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ В КОНТЕКСТІ СИСТЕМНОГО ПІДХОДУ

Юсіфова Севіндж

аспірантка

Інститут держави і права імені В.М. Корецького

Національної академії наук України

м. Київ, Україна

Регламентация, упорядкування суспільних відносин здійснюється за допомогою системи соціальних норм, які включають в себе насамперед норми права, моралі та релігії. З моменту виникнення держави та, відповідно, права як ексклюзивного державного регулятора, який має офіційно-владний та загальнообов'язковий характер, особлива увага почала приділятися саме правовому регулюванню, яке з поступовим ускладненням характеру соціальних взаємозв'язків протягом історичного поступу набувало все більшої значущості у забезпеченні необхідного нормативно-організуючого впливу на суспільство. У цьому зв'язку беззаперечним слід визнати, що на сучасному етапі функціонування та розвитку демократичних правових систем, в межах яких права і свободи людини визнаються найвищою соціальною цінністю, особливої значущості набувають, з одного боку, проблемні питання удосконалення норм законодавства, а з іншого – підвищення ефективності реалізації правових норм у суспільній практиці.

Саме тому динаміка розвитку сучасних суспільних відносин вимагає від суб'єктів правотворчої діяльності забезпечення своєчасного та якісного правового реагування на відповідні соціальні процеси, що досягається за рахунок використання відповідних правових засобів. Таке реагування досягається насамперед за рахунок прийняття законів як актів вищої юридичної сили, які регулюють важливі суспільні відносини та забезпечують не лише, власне, правове регулювання поведінки та діяльності їх учасників, але й вплив на їх свідомість, волю, інтереси, переконання тощо. Останнє впливає з того, що право як соціонормативний феномен виконує різноманітні функції (наприклад, регулятивна, комунікативна, виховна, ціннісно-орієнтаційна, захисна тощо), кожна з яких відображає певний аспект його соціального призначення загалом, а також напрями вирішення відповідних соціальних завдань.

У зв'язку з цим цілком очевидним слід визнати, що сучасне право в демократичній державі вже не лише безпосередньо регулює ті чи інші суспільні відносини, закріплюючи у нормах їх конкретні моделі, права і обов'язки їх учасників тощо, а й впливає на їх подальший розвиток, до певної міри визначає тенденції їх еволюції у майбутньому, забезпечуючи тим самим інтереси суб'єктів права та можливість передбачення ними перспектив своєї подальшої діяльності. Адже правове регулювання – це, по суті, юридична функція держави, яка проявляє себе в процесі її владно-організаційного впливу на суспільні відносини та за допомогою якої поведінка учасників цих відносин приводиться у відповідність до вимог та дозволів, які містяться у правових нормах. При цьому легітимність та обов'язковість дотримання вказаних норм підтримується суспільством та забезпечується можливостями застосування владної сили держави. З цього випливає, що правове регулювання можна розглядати як складову державного управління, оскільки ця функція є виключною прерогативою держави, яка виступає гарантом права та володіє монополією на правозастосовну та правоохоронну діяльність.

Втім, слід відзначити, що попри найвагомішу роль права в упорядкуванні сучасних суспільних відносин та його впливу на інтереси їх учасників, все ж потрібно визнати, що однією з важливих умов їх прогресивного розвитку є також належний ступінь впливу на їх зміст з боку інших соціальних регуляторів, зокрема, моралі, правила якої спрямовані на забезпечення оптимального поєднання особистої свободи з суспільною необхідністю та соціальною відповідальністю, вирішення відповідних колізій між ними.

Як справедливо відзначається у юридичній літературі, «механізм соціальної регуляції є складним поняттям, в якому його складові по-різному доповнюють одне одного, а його іманентною властивістю є єдність, що виражається у системному взаємозв'язку та взаємодії соціальних регуляторів, які його утворюють, їх внутрішній стабільності та стійкості до відповідних змін. Об'єктивна взаємозалежність між цими нормативними системами (права і моралі) впливає з того, що у своїй сукупності вони здатні забезпечити системний вплив на свідомість та волю людини, належним чином унормовуючи її внутрішні інтереси, бажання, інстинкти, мрії, уявлення, віру, знання тощо (мораль), а також зовнішні прояви її конкретних дій або вчинків (право, мораль). При цьому результатом такого системного впливу цих соціальних регуляторів на людину є повнота відчуття нею власної цілісності, що виявляється в постійно усвідомленій узгодженості внутрішнього (морального) та зовнішнього (правового або юридичного) закону. Адже юридичні правила, закріплені у законодавстві, лише

тоді не сприймаються як певні обмеження особистої свободи, коли їх зміст узгоджений з внутрішніми моральними переконаннями. Якщо такий взаємозв'язок поступово розривається, нормативність кожного з цих соціальних регуляторів починає невідворотно послаблюватися, надаючи тим самим можливість для суб'єкта здійснювати свою діяльність лише так, як він сам для себе бажає» [1, с. 160].

Так, досліджуючи, наприклад, проблеми ефективності правового регулювання соціальної сфери українського суспільства, вітчизняні науковці слушно зауважують, що «багаточисленні спроби сучасних держав на законодавчому рівні вирішити такі важливі соціальні проблеми, як подолання бідності, доступність медичних та інших соціально важливих послуг для громадян, підвищення рівня допомоги соціально незахищеним верствам населення тощо, не призводять до якісних позитивних наслідків або змін, оскільки відповідні правові норми, які так чи інакше, але являють собою наказ уповноважених органів державної влади, не знаходять внутрішнього сприйняття у людини в силу відсутності у її свідомості відповідних моральних переконань, почуття свого особистого морального обов'язку». Адже відносини у соціальній сфері суспільного життя у значній мірі перебувають також у сфері внутрішніх морально-психологічних почуттів особистості. При цьому право, як соціальний регулятор, «може сприяти лише або зміцненню таких відносин, закладаючи у зміст правових норм відповідні механізми, або, навпаки, сприяти їх «розвінчанняю» у контексті «впровадження» у соціальне життя так званих відносних, прагматичних, утилітарних моральних цінностей, забезпечуючи тим самим примітивне уявлення про індивідуальну та неповторну сутність кожної людської особистості» [2, с. 33–35].

Відтак, маємо ситуацію, коли сучасна демократична, правова, соціальна держава не може ефективно вирішувати такі соціальні проблеми як, наприклад, подолання бідності значної частини населення, підвищення рівня його зайнятості, забезпечення доступності медичних, освітніх, транспортних та інших найважливіших соціальних послуг тощо, оскільки прагне їх вирішити лише за допомогою прийняття відповідних правових механізмів.

У зв'язку із цим, особливої значущості в умовах сьогодення набуває дослідження питання характеру взаємозв'язку та співвідношення права і моралі як найважливіших соціальних регуляторів. Очевидно, що правильне розуміння змісту взаємозв'язків між ними сприятиме формуванню більш якісної правореалізаційної, у тому числі правозастосовної практики, а також надасть можливість значно точніше спрогнозувати наслідки впроваджуваних в державі

реформаторських заходів, спрямованих на забезпечення соціального та індивідуального благополуччя.

З огляду на зазначене, вважаємо, що системний підхід до розуміння природи правового регулювання проявляється на внутрішньому та зовнішньому рівнях. Внутрішній аспект системності правового регулювання відображає параметри взаємозв'язку та взаємодії складових його механізму, а також стадій правового регулювання, в межах яких використовуються специфічні правові засоби для упорядкування суспільних відносин. Зовнішній аспект системності правового регулювання відображає його місце в загальній системі соціальної регуляції, а також характер взаємодії права з іншими нормативно-регулятивними системами в межах визначених координат часу і простору. При цьому саме зовнішній аспект системності правового регулювання набуває особливої значущості в умовах посилення кризових тенденцій соціального розвитку, подолання яких неможливо досягти за допомогою використання лише правових та відповідних їм організаційних засобів.

Література:

1. Сунегін С. О. Право, мораль і релігія як соціальні регулятори: об'єктивний і суб'єктивний виміри. *Правова держава*. 2017. Вип. 28. С. 145–163.
2. Соціальна політика: вимоги суспільства, виклики часу, потреби людини : науково-аналітична доповідь / Шемшученко Ю. С., Оніщенко Н. М., Пархоменко Н. М., Сунегін С. О. Київ: Інститут держави і права ім. В.М. Корецького НАН України, 2016. 80 с.